

Utviklingsredegjørelse 2013

Faglig råd for design og håndverk
(FRDH)

Innhold

Bakgrunn for redegjørelsen	1
1 Oppsummering av forrige toårsperiode.....	1
1.1 Gjennomgang og revidering av læreplan i Vg1 design og håndverk	1
1.2 Organisering av faglige råd	2
2 Datagrunnlag for utviklingsredegjørelsen 2013	3
2.1 Registerdata fra Utdanningsdirektoratet	3
2.2 Hovedtrekk	3
3 Vurderinger og utgangspunkt for endringsforslag	4
3.1 Vg 2 aktivitør, Vg2 blomsterdekoratør , Vg 2 design og tekstil, Vg 2 design og gullsmedhåndverk.....	4
3.1.1 Nøkkeltall	4
3.1.2 De små håndverksfagene.....	5
3.2 Vg2 design og trearbeid, Vg2 frisør, Vg2 interiør- og utstillingsdesign	5
3.2.1 Nøkkeltall	5
3.2.2 Utviklingen i utdanningsprogrammet og lærefagene	6
3.2.3 Fremtidig behov for faglært arbeidskraft innenfor fagene i utdanningsprogrammet.....	7
3.2.4 Teknologiske nyvinninger som har eller kan få betydning for fagene i utdanningsprogrammet	10
3.2.5 Endringer i strukturene som har betydning for fagene	10
3.2.6 Endringer i nasjonal lovgivning og/eller nye myndighetskrav som har eller kan få betydning ..	11
3.2.7 Endringer i internasjonale rammebetingelser som har betydning for fagene.....	11
3.2.8 Små og verneverdige håndverksfag	12
3.3 Vg2 design og duodji	12
3.3.1 Læremidler	13
3.3.2 Endringsbehov	13
4 Endringsforslag	13
4.1 Endre navn til Håndverk og design	14
4.2 Endring i læreplan i felles programfag i Vg1.....	14
4.3 Evaluering av læreplan i felles programfag i Vg1	15
4.4 Nordisk samarbeid i duodjifagene	15
4.5 Opprettelse av nye fag.....	15
4.6 Ikke fagspesifikke endringsforslag	15
4.6.1 Prøvenemnder	15
4.6.2 Klagenemnder	15
4.6.3 Tverrfaglige teoriprøver	16
4.6.4 Programfaglærere.....	16
4.6.5 Prosjekt til fordypning.....	16
4.6.6 Lærlingtilskuddet	16
4.6.7 Voksne lærlinger	16
4.6.8 Fylkesvise sentre for veiledning og godkjenning av utenlandsk utdanning.....	16
4.6.9 Opplæringskontorenes rolle	16
4.7 Utvidet opplæring i skole.....	17
4.8 Deling av Vg1 design og håndverk	17
4.9 Deling av design og tekstil	17
4.10 Læreplaner for Vg2.....	18
4.11 Eventuell nedleggelse av fag i utdanningsprogrammet	18
4.12 Andre endringsbehov	18
5 Annet	18
5.1 Rekruttering.....	18
5.2 Mesterbrev - fagskole	18
5.3 Rådgivning og yrkesveiledning	19

Bakgrunn for redegjørelsen

Punkt 4 i det nye mandatet for faglige råd slår fast at hvert råd skal levere inn en utviklingsredegjørelse to ganger per oppnevningsperiode. Redegjørelsen bør blant annet ta for seg ev. behov for nyetablering, omlegging og nedlegging av utdanninger som hører til utdanningsprogrammet rådet har ansvar for. Formålet med redegjørelsen er å gi Utdanningsdirektoratet en samlet oversikt over endringer i sektoren som kan ha betydning for opplæringstilbudet. Med tilgang til en slik oversikt vil myndighetene være bedre forberedt på større endringer det kan bli behov for å gjennomføre.

Dette dokumentet inneholder bakgrunnsmateriale og en rekke spørsmål som FRDH har brukt som utgangspunkt for utviklingsredegjørelsen for utdanningsprogrammet design og håndverk.

I del 1 gjør Utdanningsdirektoratet rede for hvordan de har fulgt opp forslag FRDH har sendt in de siste to årene.

I del 2 presenterer Utdanningsdirektoratet relevant registerstatistikk og hovedtrekk i utdanningsprogrammet. I vedlegg 1 presenteres relevant forskning som FRDH har brukt som grunnlag for analysene i årets utviklingsredegjørelse. I tillegg gjør FRDH rede for andre kilder vi har basert oss på.

I del 3 vurderer vi informasjonen fra del 2. Endringsforslag fremmer vi i del 4.

FRDH valgte å gjennomføre arbeidet med denne utviklingsredegjørelsen ut fra følgende inndeling:

- Vg2 aktivitør, Vg2 blomsterdekoratør, Vg2 design og gullsmedhåndverk, Vg2 design og tekstil
- Vg2 design og trearbeid, Vg2 frisør, Vg2 interiør- og utstillingsdesign
- Vg2 design og duodji

Dette betyr at FRDH gjorde et utvalg av fag og det er disse som behandles i del 3 og 4. Særløpsfag drøftes ikke og de små og verneverdige fagene omhandles kun generelt og summarisk i denne utviklingsredegjørelsen, bortsett fra duodjifagene. Dette begrunnes med at rådet ble gjort oppmerksom på at en egen oppfølging av disse fagene vil komme i forbindelse med tiltakene i Meld. St. 20 (2012-2013) *På rett vei*.

1 Oppsummering av forrige toårsperiode

Dette kapitlet inneholder en oversikt over formelle forslag rådet har sendt til Utdanningsdirektoratet i perioden 1.1.2011 til 31.12.2013 og status i direktoratets saksbehandling av forslagene. Oversikten gjelder kun forslag som berører læreplanene og/eller tilbudsstrukturen, og som rådet har fremmet på eget initiativ.

2.1.Gjennomgang og revidering av læreplan i Vg1 design og håndverk

Rådsmedlem Roar Aune fra Utdanningsforbundet fremmet 23.8.2010 forslag om å revidere læreplanen for Vg1 design og håndverk. Rådet stilte seg bak forslaget, og tok det med videre i arbeidet med pilot for informasjonssystem om læreplaner i 2011. Se vedlegg 2.

27.1.2011 foreslo FRDH at det iverksettes en undersøkelse på Vg1 og Vg2 innen utdanningsprogrammet for design og håndverk om hvordan de nasjonale læreplanene for programfagene fungerer i praksis. Undersøkelsen bør rettes til yrkesfaglærere.

Rådet tok opp saken igjen i rådsmøtet 11.2.2013 i forbindelse med en presentasjon læreplanavdelingen i Udir ga om læreplaner i Kunnskapsløftet og revidering av dem. Rådet gjorde oppmerksom på tidligere innmeldt behov om en nasjonal kartlegging som et grunnlag og dokumentasjon for en revidering av læreplanen.

2.2. Organisering av faglige råd

Faglig råd for design og håndverk (FRDH) viser til Utdanningsdirektoratets brev av 8.11.2011 *Organisering av faglige råd i perioden 2012 – 2016*, se vedlegg 3.

Utdanningsdirektoratet inviterer de faglige rådene og partene i arbeidslivet til å komme med forslag til endringer, bl.a. i sammensetting av de faglige rådene, rådsstruktur og mandat for arbeidet. Det er fire punkter som ønskes besvart i tillegg ønsker direktoratet innspill utover disse punktene som kan bedre partssamarbeidet.

1. *Det er oppnevnt ni faglige råd, ett for hvert yrkesfaglig utdanningsprogram. Er dette hensiktsmessig? Er det faglige råd som kan slås sammen, eller bør det være flere?*
2. *Opplevs størrelsen og representasjonen i de faglige rådene som hensiktsmessig?*
3. *Utdanningsdirektoratet skal fastsette mandat for faglige råd. Direktoratet ber om innspill til mandatet. Er det nye oppgaver som de faglige rådene bør ivareta?*
4. *Bør arbeidsformen i, og mellom, rådene og partene endres? Er det behov for andre møteplasser?*

FRDH diskuterte spørsmålsstillingene grundig i to rådsmøter, 7.12.11 og 20.1.12. Ut fra dette kom rådet med forslag og alternativer i all hovedsak knyttet til spørsmål 1 og 2. Dette kan ha konsekvenser for tilbudsstrukturen i utdanningsprogrammet for design og håndverk.

- Utdanningsprogrammet for design og håndverks sammensetning av fag og opplæringsmodeller medfører utfordringer for rådets arbeid knyttet til mandatet. Rådet skal ivareta beslutninger og råd, og kunne følge med på utviklingstrekk som skal gjelde for et bredt spekter av fag og ulike problemstillinger. Det kan synes naturlig at de tradisjonelt store fagene som frisør, aktivtør og blomsterdekoratør skulle få mye oppmerksomhet i rådets arbeid. Men erfaringene tilsier at mye arbeid konsentreres om de små håndverksfagenes utfordringer. Er dette hensiktsmessig? Er det tilfredsstillende? Hva kan konsekvensene av dette bli?

Alternativ 1 - Opprettholde dagens struktur med ett faglig råd for hvert yrkesfaglig utdanningsprogram, men utvide med antall medlemmer og etablere fagutvalg.

Alternativ 2 - Utvide dagens rådsstruktur med ytterligere ett faglig råd. Med to mulige modeller:

- Et eget faglig råd for de små håndverksfagene innen utdanningsprogrammet for design og håndverk.
- Et eget tverrfaglig råd for de små håndverksfagene og særløpsfagene i den videregående opplæringen.

Alternativ 3 - Opprettholde dagens struktur med ett faglig råd for hvert yrkesfaglig utdanningsprogram, men utvide med fagutvalg

Oppsummering og anbefaling

- FRDH ønsker en utredning i samarbeid med Utdanningsdirektoratet i forhold til hvilket alternativ som kan gagne de ulike fagene og arbeidet med saker til behandling i rådet i den fremtidige rådsstrukturen for utdanningsprogrammet design og håndverk.

2 Datagrunnlag for utviklingsredegjørelsen 2013

2.1 Registerdata fra Utdanningsdirektoratet

Nøkkeltall design og håndverk				
	2010	2011	2012	2013
Antall søkere til Vg1	3177	2925	2596	2360
Antall søkere til programomr. på Vg2	2589	2367	2128	1966
Antall søkere til Vg3 i skole (normalt løp)	286	299	276	231
Antall personer som har søkt om læreplass	842	850	805	780
Nye lærekontrakter	1256	1190	1017	
Løpende lærekontrakter	2363	2251	2091	
Fagopplæring i skole, antall	63	86		
Nye opplæringskontrakter	28	30	30	
Avlagte fag- og svenneprøver, antall	1123	1173	1120	
Andel bestått	85 %	86 %	87 %	
Gjennomføringsprosent (normert + 2 år)		61 %		
Andel oppnådd fag- svennebrev etter fire år			68 %	
Påbygg, antall		649		
Påbygg, andel	28 %	29 %		

2.2 Hovedtrekk

Det var 2360 søkere til Vg1 i design og håndverk i 2013. Antallet søkere har gått ned med mer enn 200 per år i snitt siden 2006, en total nedgang på nesten 40 prosent.

Antallet søkere til programområdene på Vg2 har gått ned fra 2833 i 2007 til 1966 i 2013. Det er en nedgang på 30 prosent. Det største programområdet er frisør med 853 søkere i 2013. I 2013 utgjorde søkerne til frisørfaget over 40 prosent av søkerne til Vg2 innen design og håndverk. Søkertallet til frisørfaget har gått ned med 37 prosent siden 2007. Av de andre større fagene har interiør og utstillingsdesign og design og tekstil stabile søkertall. Blomsterdekoratørfaget har derimot halvert

søkertallet fra 2007 til 2013. Aktivitør er også i ferd med å bli et lite programområde. Søkertallet har gått ned fra 73 i 2007 til 25 i 2013.

Båtbyggerfaget, design og duodji og smedfaget er de minste programområdene. De har til sammen hatt under 20 søkere per år de siste fire årene. Båtbyggerfaget hadde ingen søkere i 2013 og det er per i dag ingen offentlige videregående skoler som tilbyr Vg2 båtbygger.

Programområdene interiør og utstillingsdesign på Vg3 hadde til sammen 231 søkere i 2013. Det største er interiør med 172 søkere. Antallet søkere til Vg3 som ordinært løp i skole har vært relativt stabilt siden 2008, selv om det er en liten nedgang nesten hvert år.

Antall søkere til læreplass i design og håndverk har gått gradvis ned hvert år fra 2007. Totalt har antallet søkere til læreplass gått ned fra 963 til 780 fra 2007 til 2013, som er en nedgang på 19 prosent. I 15 av lærefagene i design og håndverk var det ingen søkere i 2013, mens det var 11 fag med kun én søker. 34 av fagene har under 10 søkere.

Det ble inngått 1017 nye kontrakter i design og håndverk i 2012. De fleste av dem ble var i frisørfaget, der det ble inngått 847 kontrakter. Det nest største faget er blomsterdekoratørfaget med 77 kontrakter, og deretter møbelsnekkerfaget med 18 kontrakter. De øvrige 152 kontraktene er fordelt på 23 lærefag. Totalt har antall nye kontrakter i design og håndverk gått ned fra 1256 i 2010 til 1017 i 2012. Det meste av nedgangen skyldes nedgang i frisørfaget.

Det ble avlagt 1120 fagprøver i design og håndverk i 2012, det er omtrent som i 2010. Av de som avla fag- eller svenneprøve i 2012 var 14 prosent praksiskandidater. Andelen som bestod fag- eller svenneprøven var på 87 prosent i 2012. Det er under snittet for yrkesfag, som er 93 prosent. Andelen som bestod i frisørfaget var 87 prosent. Også kjole- og draktsyerfaget har en høy andel som ikke består, 13 av 45 bestod ikke svenneprøven i 2012. Av de som var nye lærlinger i 2008 oppnådde 68 prosent fag- eller svennebrev innen fire år. Det er lavere enn snittet på yrkesfag, som er 79 prosent.

Design og håndverk har en høy andel som velger påbygg til generell studiekompetanse. Andelen var 29 prosent i 2011, som utgjør 649 personer. I snitt velger 21 prosent av elever på yrkesfag påbygg etter Vg2.

Andelen som gjennomfører på normert tid er på 61 prosent, som er omtrent på nivå med snittet for de yrkesfaglige studieprogrammene.

3 Vurderinger og utgangspunkt for endringsforslag

3.1 Vg2 aktivitør, Vg2 blomsterdekoratør , Vg2 design og tekstil, Vg2 design og gullsmedhåndverk

3.1.1 Nøkkeltall

Kjole og drakt har gått litt opp i forhold til antall søkere og antall som fullfører med et svennebrev. Dette er positivt, men FRDH ønsker å se nærmere på om dette er en konsekvens av at flere fylkeskommuner nå gir et Vg3 tilbud i skole og ikke en konsekvens av flere læreplasser.

Kostymesyerfaget opplever stor nedgang i antall søkere. Likevel er det flere søkere enn det finnes læreplasser til. Teatrene nedbemanner og det kan føre til at tilbud forsvinner. Mange av de som utdanner seg innen faget får ikke jobb. Det oppleves som et problem i bransjen at elevene som kommer fra Vg2 har for lite kunnskap om søm.

For skoleåret 2013-14 er det kun tre fylkeskommuner, Sør-Trøndelag, Vest-Agder og Østfold, som har et Vg2-tilbud i aktivitørfaget. I tillegg er det et privatskoletilbud i Nord-Trøndelag. Det betyr at totalt 25 elever på 4 skoleklasser gis et tilbud. Dette er kun 1/3 av elevtallet for 6 år tilbake. FRDH mener at denne betydlige nedgangen i antall tilbud innebærer at stadig større deler av landet ikke har tilgang til aktivitørutdanning. I 2008 ble 60 fagbrev utdelt i aktivitørfaget, i 2012 ble det kun utdelt 21. Delta og Aktivitørenes Landsforbund opplever situasjonen som alvorlig med tanke på fremtidens kompetansebehov i helse- og omsorgstjenesten.

Søkningen til gullsmedfaget har gått noe ned, men rekrutteringen er sikret i forhold til skoleplasser. Det er flere søkere enn plasser. Antallet faglærte er stabilt, dette sikres i stor grad ved at det er to fylkeskommuner, Aust-Agder og Oslo, som tilbyr landsdekkende tilbud med Vg3 i skole over to år. I tillegg er det et privatskoletilbud i Østfold.

Blomsterdekoratørene er bekymret for rekrutteringen, få søkere til Vg1 og nedlagte Vg2-tilbud i fylkene. 8 fylker har i skoleåret 2013-14 et tilbud i Vg2 blomsterdekoratør. Dette resulterer i at for mange elever blir faget lite synlig i strukturen. Bransjen mener det er tilgang på læreplasser i alle fylker og at det derfor er viktig at de fylkene som ikke etablerer et Vg2-tilbud må sørge for at elevene får informasjon og tilgang til plasser i andre fylker der tilbudet fremdeles er gjeldende. Bransjen erfarer at flere fylker, i stedet for å veilede elevene til dette, gir elevene et tilbud til andre yrker som tilbys i eget fylke.

En løsning, som for øvrig ikke løser det overordnede problemet, men som kan sikre et tilbud for blomsterdekoratørfaget, er å opprette en landslinje. Dette kan bidra til at fylkene informerer og rådgir elevene på en bedre og forutsigbar måte. Bransjen anbefaler at det vurderes om Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører på Veia kan være aktuell for å opprette en slik landslinje for Vg2 Blomsterdekoratør.

3.1.2 De små håndverksfagene

Generelt opplever vi underdekning i de små fagene. Det gjelder skoletilbud, søkere og læreplasser. Det vil si at det i mange av fagene er få bedrifter som tilbyr læreplass. I flere av fagene har det over flere år vært få eller ingen som har gått opp til fag- eller svenneprøve. Det gjelder innen tekstilfagene, spesielt håndvever, strikkehåndverker og herreskredder. Det er ikke annerledes innen trefagene. I faget bunadtilvirker har det vært en gledelig liten økning det siste året.

Det er forslag om å etablere regionale utdanningssentre for flere av de små håndverksfagene. Dette vurderer FRDH som interessant. Disse sentraene bør ligge slik til at elever kan komme til med kommunikasjonsmidler på en enkel måte eller man bør tenke hybelhus/internat i skolens regi. Det vi ser er at flere unge voksne og voksne har interesse for disse fagene og derfor anbefaler vi at tilbudet til voksne økes.

FRDH ser frem til oppfølgingen av tiltaket i Meld. St. 20 og en gjennomgang av tilbudsstrukturen for de små og verneverdige fagene og ønsker å ha en aktiv rolle i dette arbeidet.

3.2 Vg2 design og trearbeid, Vg2 frisør, Vg2 interiør- og utstillingsdesign

3.2.1 Nøkkeltall

Fakta: 3177 søkere i 2010, i 2013 2360 på Vg1 design og håndverk

Vg2 søkere til *design og trearbeid* var i 2007 114 elever til 43 elever i 2013, en nedgang i antall. Vg3 *møbelsnekkerfaget* - læreplasser fra 0 i 2007 til 51 i 2008 og 19 læreplasser i 2013. I tillegg rekrutterer vg2 Design og trearbeid til fagene:

Bøkkerfaget: tok en lærling 2010 og 2011

Orgelbyggerfaget: en lærling 2009

Treskjærer: 3 lærlinger 2008, 8 lærlinger 2009, 2 lærlinger i 2010, 2011 og 2012, en lærling i 2013

Tredreierfaget: 1 lærling i 2009

Frisørfaget har hatt en nedgang i søking til offentlig skole Vg2, men de opprettholder jevn søking til frisørfagene gjennom private opplæringsarenaer der unge voksne også kommer inn.

Interiør og utstillingdesignfagene på Vg2 har også hatt en liten nedgang. Det er flere tilbud på Vg3 for interiørfaget enn for utstillingsfaget. Det har vært stor nedgang i overgangen fra Vg2 til Vg3, der elevene har valgt Vg3 påbygging til studiekompetanse i stedet for Vg3 interiør eller Vg3 utstilling. Når det gjelder faget Vg3 *profileringsdesign* så finnes det både læreplasser og bedrifter, men det er få søkere til disse.

3.2.2 Utviklingen i utdanningsprogrammet og lærefagene

3.2.2.1 Design og trearbeid

I skoleåret 2013/2014 finnes Vg2 design og trearbeid i 5 fylker og 8 skoler. Gauldal videregående skole i Sør-Trøndelag stod i fare for å miste fagtilbudet, men dette er opprettholdt foreløpig. Dersom tilbudet skulle bli lagt ned, mister alle fylker nord for Trøndelag sine muligheter til å kjøpe gjesteplasser.

Vi ser at flere og flere fylker legger ned Vg2-tilbud og dermed får ikke Vg1 elevene reelle valg for Vg2. Nedgang i tilbud på Vg2 gir automatisk nedgang på Vg1. Ungdommen vil ikke velge noe de ikke kan fullføre sin utdanning innen. Her bør utdanningsmyndighetene se på muligheter for å etablere stabile tilbud. Skal man få god og stabil søkning til ulike håndverksfag må tilbudene også være der.

Det er kommet forslag om å slå sammen eller etablere et kryssløp fra design og tre, treteknikk og industriell møbelproduksjon til et Vg2 Trehåndverk eller møbel og treteknikk (møbel- og innredningsfag). Det som må sikres ved et slikt kryssløp/ sammenslått tilbud er at skolene med møbelsnekkerverksteder får tilbudene og at det stilles krav til at verksteder opprettes der dette ikke finnes.

3.2.2.2 Interiør og utstillingsdesign

Flertallet av lærerne innen interiør og utstillingsdesign som har gitt innspill til FRDH i arbeidet med denne utviklingsredegjørelsen, ønsker og støtter et opplæringsløp som gir studiekompetanse for å kunne få videre høyskoleutdanning innen et vidt spekter av design- og kreative yrkesfag. Et 3-årig fagopplæringsløp i skole med lovfestet rett til et 4. yrkesfaglig påbygg til studiekompetanse har lenge vært ønsket, og rådet imøteser det arbeidet som er i gang for å innføre en slik rett. Dette anses som avgjørende for å sikre rekruttering og fremtidig søkning både til Vg3 interiørdesign og Vg3 utstillingsdesign. Gjennom et helhetlig 3-årig fagopplæringsløp i skole vil grunnkompetansen innen disse designfagene styrkes og dermed øke elevenes sjanse for å få relevant yrkeserfaring.

3.2.2.3 Frisørfaget

Fagforbundet er meget bekymret for at skoletilbud legges ned og at private overtar. De er meget bekymret for søkningen til Vg1 og videre søking til Vg2 frisørfaget og nedleggelse av offentlige tilbud. Det vil alltid være behov for frisører. Vi tror ikke det er behov for en stor økning i antallet som tar svennebrev, men vi ønsker å jobbe for at flere av elevene som begynner på utdanningen fullfører.

NHO Håndverk ser på private aktører som en absolutt nødvendig forutsetning for å få tilstrekkelig arbeidskraft. Private skoler fyller to viktige behov: De tilbyr en rask innføring i faget til personer som er uten rett, har falt ut av skolesystemet eller ønsker en ny karriere. De private skolene kan bidra til at en rekke personer som ellers ville mottatt offentlige stønader får en ny vei inn i yrkeslivet.

Det er uenighet mellom arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, NHO og Fagforbundet, knyttet til om bedriftene skal få likt tilskudd uavhengig om lærlingen er voksen, er rettighetselev eller ikke. NHO håndverk ønsker likt tilskudd, dette støttes ikke av Fagforbundet.

Skolenes landsforbund stiller seg bak Fagforbundets synspunkter i begge sakene som drøftes i dette kapittelet.

3.2.2.4 Aktivitørfaget

Meld. St. 13 (2011-2012) *Utdanning for velferd* har ett mål om å skape større faglig bredde med økt vekt på tverrfaglighet. I Innst. 477 S (2012–2013) *Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen til morgendagens omsorg* er aktivitørfaget nevnt i kapittelet om faglig omstilling. I dette ligger blant annet økt vekt på aktivitet, rehabilitering og habilitering. *Omsorgsplan 2015* varslet også sterkere satsning på aktivitetene, dette burde medføre økt dimensjonering av faget.

FRDH har i 2013 støttet Aktivitørenes landsforbund i deres søknad om et kryssløp fra Vg1 helse- og omsorgsfag til Vg2 aktivitør, bl.a. med begrunnelse i mer fleksible løp og for økt rekruttering. I tillegg vedtok Faglig råd for helse og omsorg enstemmig i desember 2013 å anbefale forslaget om kryssløpet Vg1 helse- og oppvekstfag til aktivitør Vg2.

3.2.2.5 Håndverksfag og verneverdige fag

I dag er samfunnet opptatt av håndverksmessige produkter som redesign, ferdigheter innen restaurering, oppussing og reparasjoner innenfor flere fagområder. Det vil alltid være behov for faglært arbeidskraft innenfor håndverksfagene, både de litt større og de små og verneverdige. Hvis ikke utdanningsmyndighetene og fylkene tar et ansvar for å opprettholde mulighetene innen disse utdanningene vil Norge bli et fattig land både kulturelt og økonomisk. Vi ser at de land som har en god opplæring og utdanning innen håndverksfagene klarte seg best i forbindelsen med finanskrisen. Dette er viktig å ta med i begrunnelsen for å opprettholde god håndverksopplæring. I Meld. St. 20 *På rett vei* er de små og verneverdige håndverksfagene trukket spesielt frem. Det står blant annet at flere må ta mer ansvar for å opprettholde den immatrielle kulturarven. Det må være et overordnet nasjonalt mål og ansvar å ivareta flere Vg2-tilbud rundt om i fylkene enn det er i dag. Meldingen viser til FRDHs bekymring over at mange skoler tilbyr få programfag på Vg2. Som ledd i oppfølging av stortingsmeldingen vil departementet gå igjennom tilbudet av små og verneverdige fag.

Slik det er i dag følger pengene og økonomien i skolen elevene, og man oppretter ikke klasser hvis antall rettighets elever fra eget fylke er for få. Det er også fylker som ikke kjøper skoleplasser for egne ungdommer utenfor egen fylkesgrense. Det bør lages gode opplæringsarenaer slik at både ungdom og voksne kan sikres en mulighet til å ta en håndverksmessig utdanning. Mange av de som tar en slik utdanning i dag etablerer egen bedrift. Det må være et utstrakt mål å få til en utdanning som vil styrke landet og holde i hevd kulturarven vi er satt til å forvalte.

I tillegg må man også se på håndverksopplæring for alle, ikke bare et kjønn. I dag er i hovedsak de fleste håndverksutdanninger i skolen tilegnet gutter. Innen design og håndverk er det i dag flest jenter, men også gutteandelen er økende. Man må bestrebe seg på å ha likeverdige program for begge kjønn.

3.2.3 Fremtidig behov for faglært arbeidskraft innenfor fagene i utdanningsprogrammet

FRDH ser at det innen utdanningsprogrammet for design og håndverk er en kraftig nedgang i antall søkere. Programmet tilbys på stadig færre skoler og der tilbudet på Vg2 blir stadig smalere, det blir færre valgmuligheter fra Vg1 til Vg2 innen DH. Utdanningsprogrammet er viktig for en rekke fag,

både små tradisjonsfag og håndverksfag som det er stabilt stor etterspørsel etter. Innen design og håndverk er det mange små og verneverdige fag, og disse fagene krever en spesiell oppmerksomhet fra utdanningsmyndighetene.

Utdanningsprogrammet fører frem til en rekke håndverksfag med meget spesialisert kompetanse. Dette er fag som ikke representerer store volum av yrkesutøvere, men som til enhver tid har vært og vil være etterspurt av storsamfunnet. Det er fagkunnskap som for eksempel både museumsfeltet og Den norske kirke trenger (reparasjon, restaurering og produksjon av replika innen tre, tekstil, skinn og lær, metall, vinduer, tak, støping, smiing m. fl.). Videre representerer det tekstile fagområdet en sentral del av vår kulturarv, det være seg innen bunadproduksjon eller strikkehåndverket. Bunad- og draktfeltet representerer et stort antall høyt spesialiserte håndverksteknikker som et betydelig antall systuer og butikker, f.eks. Husfliden, har et stabilt behov for. Ungdom og voksne som ønsker seg utdanning innen disse fagene får ofte ikke muligheter der de bor og velger derfor andre tilbud. Å ha et utdanningsløp som gir en sluttkompetanse er viktig for alle.

FRDH mener det er grunn til å se på profileringen av utdanningsprogrammet. I dag fremstår det som et «jentefag», noe som også avspeiles i søkermassen. Dette er uheldig da Vg2 fører videre til en rekke fag som tradisjonelt sett har vært utdanninger like mye for gutter som for jenter. Det er meget beklagelig om gutter ikke søker seg til utdanningsprogrammet fordi kun «kvinneyrkene», blomsterdekoratør og frisør, kjole og draktsyer, er de som forbindes med utdanningsveien.

3.2.3.1 Tilgang på læreplasser

En påstand vi ofte hører er at det blir importert arbeidskraft til håndverksbedrifter, fordi *«ungdommen i Norge lærer for lite på skolen, har med seg for liten kunnskap inn som lærling»*. Påstanden gjelder mange håndverksfag. Etter flere fylkesbesøk har vi i FRDH fått høre dette både fra Vg2 lærere og bedriftseiere innefor ulike bransjer, for eksempel glasshåndverker, møbelsnekker, sølvsmed, ur- og instrumentmaker og børsemaker. Det de sier er at opplæringen på Vg1 er for lite praktisk og elevene ikke får nok opplæring i bruk av maskiner, verktøy og materialer.

Tilbakemeldinger fra mange bedrifter og bransjer er at elevene som går ut av Vg2 ikke har de ferdigheter og kunnskaper som lærebedriften forventer og forutsetter. Det antas at dette er en medvirkende årsak til at det er få bedrifter som tilbyr læreplasser. I tillegg er svært mange av yrkesutøverne i de små fagene i programmet enkeltmannsforetak. Små bedrifter føler ansvaret spesielt tungt og til dels uoverkommelig. Ved å opprette flere opplæringskontor som bistår med den administrative delen samt koordinering av opplæringsringer er det å anta at flere mikro-bedrifter ville tørre å påta seg opplæringsansvar.

FRDH mener det er viktig at det ikke blir slik at elever kan velge skole fremfor Vg3 i bedrift. Når det tilbys Vg3 i skole bør opplæringen strekkes over 2 år inklusiv utplassering, slik at elevene sikres en større faglig bredde i opplæringen. Her må man bruke vekslingsmodellen aktivt for å gi elevene best mulig opplæring og bedriftsnær praksis, slik at de får slik kompetanse som bedriftene etterspør.

3.2.3.2 Samarbeid mellom skole og bedrift

FRDH ønsker også å rette fokus på behovet for et tettere samarbeid mellom skole og arbeidsliv. Både i form av samarbeid mellom skole og bransje og skole og den enkelte bedrift. Dette samarbeidet sees som viktig for å skape gode læringsmiljøer med tett tilknytning til bransjenes bedrifter, og for å bygge sterke kompetansemiljøer (eksempler med opplæringskontorer og fagskole). Her ser vi at en mer utstrakt bruk av vekslingsmodell kan være et godt virkemiddel.

For å bidra til å heve statusen for håndverksfag bør alle parter innen opplæring ha et sterkere fokus på fag- og fagutøvelse. Dette vil bidra til at flere unge søker seg til programfagene for å utdanne seg til håndverkere og fagarbeidere. Som nevnt i kapittelet ovenfor har FRDH og bransjene inntrykk av at det blir importert arbeidskraft til håndverksbedrifter, fordi «*ungdommen i Norge lærer for lite på skolen, de har med seg for liten kunnskap inn som lærling*» (utsagn fra en bedriftseier). For å motvirke dette er det viktig å ha samme mål – å utdanne gode fagarbeidere. Et virkemiddel er, som tidligere nevnt, å i større grad bruke vekslingsmodeller for å få god fagkompetanse hos eleven/lærlingen.

3.2.3.3 Design og trearbeid

Det vil alltid være behov for møbelsnekkere, tredreiere, treskjærere, bøkkere og orgelbyggere i landet. Det er stort behov for vedlikehold og restaurering av møbler, bygninger og orgler, derfor vil behovet for denne kompetansen alltid være der i fremtiden. Behovet for kompetanse og antall yrkesutøvere i bransjene er forskjellig og for noen små fag ganske begrenset. Men det er et stabilt behov for nyutdannede faglærte, det kan dreie seg om 1-15 i de minste fagene, mens møbelsnekkerfaget vil ha behov for ca. 20 nye per år.

3.2.3.4 Profileringsdesign

I utgangspunktet har bransjen stort behov for lærlinger i fremtiden. Bransjen ønsker å kunne rekruttere medarbeidere med en bransjefaglig kunnskap, noe som tidligere ikke har vært mulig uten å «stjele» medarbeidere fra konkurrenter. Bransjen har som første prioritet å få voksne yrkesaktive til å ta svennebrevet. Først da vil bedriftene føle seg trygge på utdanningen, noe som vil øke muligheten for at bedriftene tar inn lærlinger. Dessverre møter bransjen en viss motstand. Bransjen har opplevd at praksiskandidater ikke blir prioritert hos fylkenes fagutdanningskontorer da all fokus er rettet mot kandidater fra videregående skole. I praksis innebærer det lang ventetid for å kunne få gå opp til svenneprøven

3.2.3.5 Aktivitør

Behovet for fagutdannede aktivitører er tilstede, men stillingshjemler har vært en kommunal salderingspost i flere år på tross av at kompetansen etterspørres. Det er et lovpålegg om aktivitet i for eksempel i eldreomsorgen og i helseinstitusjoner, men yrkesgruppen blir likevel ikke prioritert. Dette må bransjen jobbe med. Faget trenger solid markedsføring i forhold til rekruttering og en synliggjøring av at aktivitørene er en yrkesgruppe som kan bidra til satsningen i helse og omsorgstjenestene i forhold til forebygging og rehabilitering. Rådgivere på ungdomsskolen må oppdateres på fagets muligheter.

3.2.3.6 Gullsmedfaget

Behovet for fagutdannede gullsmeder er stabilt. I Norge produseres og repareres det årlig i småskalabedrifter for ca. 350 millioner kroner. Dette er arbeid som kun kan gjøres av faglærte. I tillegg produseres det for flere hundre millioner kroner i produksjonsbedrifter hvor en stor del av de ansatte er utdannet i gullsmedhåndverksfagene.

Diamantsmykker med kostbare diamanter produseres fortsatt også i stor grad i Norge. Og fattingen/innsetting av disse diamanter krever en kompetanse som en gullsmed ikke har, dette er komplisert arbeid som krever en egen utdanning i Vg3. I dag hentes denne kompetansen blant annet fra utlandet. Men det er også utøvere i Norge som har tilegnet seg denne kunnskapen gjennom praksis/samarbeid med utdannede fattere, uten at de har muligheten til å dokumentere dette gjennom svennebrev/fagbrev. Før Reform 94 var fatting et eget fag som bransjen sterkt ønsket å videreføre under reformen, men dette ble avvist. Siste svennebrev i dette faget ble altså avlagt før 1994 og det sier seg da at de aller fleste faglærte fattere nærmer seg slutten av sin yrkeskarriere, og at faget etterhvert vil «dø» med disse.

3.2.3.7 Design og tekstil

Vg2 design og tekstil fører til 11 ulike fag. Behovet og mulighetene for faglærte i de ulike fagene er der. Kjole- og draktsøm og klesdesign har fått et fornyet fokus de senere årene hvor norske designere har skapt seg navn også internasjonalt (Moods of Norway, Arne og Carlos m.fl.) Det er i dag et økende marked for bunadtilvirkere. Markedet for håndvevere og strikkehåndverkeren finnes også, men er noe mindre kjent og utviklet. Vg2-tilbudet ivaretar flere lærefag innen gruppen små og verneverdige fag, for eksempel herreskredder, kostymesyer og modist og representerer således en del av den immaterielle kulturarven i Norge. Uansett hva fremtiden bringer vil det være behov for fagkunnskap i tradisjonsfagene. Ingen teknologi kan erstatte dette. Tekstilhåndverkerne, bunadstilvirker, håndvever og strikker, representerer viktig kompetanse for samfunn og fremtid. Fagene, den spesialiserte kunnskapen og arbeidsplasser må synliggjøres. Bransjene opplever at rådgivere på ungdomsskolen kjenner for dårlig til hvilke muligheter som ligger i tekstilområdet. Det er få rettighetsselever som tar fagene i dag. Det er gjerne den noe voksne eleven som ser utviklingsmuligheter og vil tilegne seg formell kompetanse.

3.2.4 Teknologiske nyvinninger som har eller kan få betydning for fagene i utdanningsprogrammet

Datastyrte tegneprogrammer og produksjonsmaskiner har blitt mer vanlig, og det er derfor viktig med mer opplæring i dette på skolen og i bedrift. Dette gjelder både møbelsnekker- og trevare/innredningsfagene og interiør og utstillingsfagene. Det er generelt mer utstrakt databruk både i planlegging og produksjon av varer og tjenester i de tradisjonelle håndverksfagene.

Datastyrte fresere blir mye brukt i større og mindre produksjon av møbler og innredninger. Dette har tatt en del av arbeidsoppgavene som håndverkeren gjorde før. Fremtidige møbelsnekkere må kunne bruke flere typer datastyrte maskiner. De små håndverksfagene som tredreier og treskjærer vil også ha utbytte av slik kunnskap, men vil nok også i fremtiden jobbe mest som før, med håndverktøy.

3.2.4.1 Gullsmedfaget

Det er utviklet 3D-modelering i digitale verktøy som både har og kan få betydning.

3.2.4.2 Design og tekstil

Innenfor vev er det utviklet gode programmer som brukes i forbindelse med bindingslære og mønsteroppsett. Programmet weavpoint er et av disse og bidrar til økt effektivitet og rasjonell produksjon. De datastyrte vevstolene TCI gir ubegrensede muligheter innen mønster og flatekomposisjon og er banebrytende. En bearbeider motivet eller mønsteret i photoshop og omformer dette i vevstolen.

Innen bunadproduksjon vil en kunne nyttegjøre seg databaserte graderingsprogrammer på samme måte som innen kjole- og draktgradering. Dette vil øke effektivitet og produksjon i bunadtilvirkerfaget, men det forutsetter at det utvikles gode programmer som ivaretar folkedraktens særegne snitt. De konfeksjonstekniske graderingsprogrammene vil ikke fungere. Stikkehåndverkeren vil på samme måte som vevhåndverkeren benytte seg av databaserte mønsterkonstruksjonsprogram knyttet opp mot strikkemaskiner. Dette er data og maskinvare som har eksistert i mange år.

3.2.5 Endringer i strukturene som har betydning for fagene

3.2.5.1 Blomsterdekoratør

Den faglige delen av blomsterhandelen opplever en stadig økende konkurranse fra utlandet. I mange år nå er ferdige faglige produkter blitt importert og solgt i mange andre kanaler, dagligvarehandelen, bensinstasjoner osv., enn i den etablerte delen av bransjen. Disse ferdige produktene er laget av arbeidskraft med et annet lønnsnivå enn norske arbeidstakere. Produktene blir følgelig billige, de

selges i stort antall, og kundene oppfatter disse prisene som «riktige». Norske fagarbeidere og norske blomsterhandlere lider, og mange må legge ned driften. Vil vi i fremtiden leve i et land der en brud ikke lenger kan få bestille sin brudebukett, eller de sørgende ikke lenger kan få bestille en krans? Dette kan bli virkelighet hvis ikke fylkene opprettholder muligheter for ungdom til å utdanne seg innen faget.

3.2.5.2 Frisørfaget

Dersom enkeltmannsforetak, stolleie¹ og mangel på krav til fagutdanning ikke reguleres, står hele lærlingordningen for frisører i fare. I Finland er 80 % av frisørene enkeltmannsforetak, i Sverige er dette også utstrakt. Svekkede fagmiljøer, svart arbeid og få lærebedrifter blir den skremmende og uønskede konsekvensen.

3.2.6 Endringer i nasjonal lovgivning og/eller nye myndighetskrav som har eller kan få betydning for fagene i utdanningsprogrammet

3.2.6.1 EU-prosesser

Vi er kjent med at det gjøres mye for å utarbeide mobilitet og sammenligning av utdanning og nivåbeskrivelse i EU. Vi mener likevel at den største utfordringen er at det ikke stilles krav om fagutdanning for utøvelse innen mange av fagene vi representerer. Ufaglærte som reklamerer for yrkestitler som ikke er beskyttet, for eksempel innen frisørfaget.

Frisørfaget opplever at det i større grad enn tidligere kommer arbeidstakere fra flere land som ønsker å jobbe i Norge enn tidligere, utenlandsk arbeidskraft som ønsker å få sin utdanning vurdert og godkjent opp mot norsk fagutdanning. Men, hvor disse skal henvises hersker det usikkerhet om. Vi kjenner ikke til at det finnes noe norsk organ eller institusjon som godkjenner eller vurderer fagbrev eller videregående opplæring, bortsett fra i frisørfaget, slik det gjøres for høyere utdanning hos Nokut². Det henvises til fylkenes fagopplæringsavdelinger.

3.2.6.2 Godkjenning av utenlandsutdanning

FRDH ønsker et senter i alle fylker som kan bistå ufaglærte eller faglærte innvandrere som utøver ulike fag i Norge til å ta et fag- eller svennebrev. Et senter hvor både utenlandsk arbeidskraft og andre ufaglærte kan bli veiledet og få vurdert sin kompetanse. Det fokuseres mye på hvordan fag- og svennebrev skal øke sin status. Krav om fag- og svennebrev for å utøve de ulike yrkene mener vi må være første steg for en statusheving og kvalitetssikring av fagarbeidere. Dette fordi vi ser at mobilitet og arbeidsinvandring er blitt en viktig og permanent del av norsk næringsvirksomhet.

3.2.7 Endringer i internasjonale rammebetingelser som har betydning for fagene

Det er flere endringer i internasjonale rammebetingelser som gir utfordringer i fagområdene for design og håndverk.

Norge er et attraktivt land for mange å komme til, da vi fremdeles har kjøpekraft og lav arbeidsledighet. Det bør være et overordnet mål at tilstrømningen ikke skal føre til

¹ Med *stolleie/ enkeltmannsforetak* så menes at frisørene leier en stol i et lokale, og flere gjør det, da er hver enkelt selvstendig næringsdrivende og ikke ansatt i samme salong. Dette er svært utbredt i Sverige og Finland. Når alle driver «alene», er det få som vil ta inn lærlinger og det faglige miljøet og HMS arbeidet kan lett forringes, det har de erfaring med i våre nevnte naboland.

² <http://www.nokut.no/no/Studenter-og-arbeidssokere/Yrker-som-ikke-krever-godkjenning/Annen-utdanning/Fag--og-svennebrev/>

konkurransesvridning og forringelse av fagutdanningen. Vi kan se innenfor flere bransjer f.eks. frisør, blomsterdekoratør og bunadtilvirker at dette fører til en svekkelse/ konkurranseutsettelse av seriøse lærebedrifter og hele den norske lærlingordningen. Dette gjør seg spesielt utslag når håndverksbedrifter velger å benytte underleverandører som ikke er fagutdannede. Denne arbeidskraften er billigere for en bedrift å benytte, og vi ser at det er de samme bedriftene som ikke prioriterer å ta inn lærlinger og begrunner dette i at det er for kostnadskrevenende.

Norge burde bruke mer av egne midler og EU-midler for å fremme hospitering og mobilitet blant skoleelever, lærlinger og unge håndverkere. Utveksling og kurs er viktige verktøy for å skape bedre forståelse og innhente kunnskap hos hverandre.

Partene i frisørfaget har gjennom EUs sosiale dialog fått frisørfaget godkjent etter standardene European Hairdressing Certificate, Level B for fagbrev, level C for mesterbrev. Partene drøfter nå et praktisk samarbeid med Mesterbrevnemnda om å forvalte ordningen. Denne ordningen godkjenner frisørutdanninger fra visse andre EU-land, og norsk utdanning er tilsvarende godkjent³. Som tariffparter har vi allerede godkjent andre lands utdanning målt etter denne standarden, og det vil derfor være dette som blir retningsgivende for hva bedriftene mener.

3.2.8 Små og verneverdige håndverksfag

Norges ratifisering av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven i 2007 pålegger staten å opprettholde strukturer og opplæringsystemer som ivaretar den immaterielle kulturarven. Den norske stat har ved ratifiseringen tatt et ansvar for vern. Forutsigbare og stabile opplæringstilbud er et bidrag til dette⁴.

Som tidligere nevnt har utdanningsprogrammet for design og håndverk store utfordringer med å rekruttere ungdom til mange av fagene. Vi mener derfor at fylkene trenger mer midler til å opprettholde stabile tilbud på Vg2 og Vg3. Her må det satses innen flere politikkområder og ulike tiltak bør sees i kombinasjon med hverandre.

Det er en økende bevissthet om hvor produkter kommer fra. Trenden er tydelig innen mat, og FRDH antar at dette vil bre seg til andre felt og fagområder. Forbrukeren er mer bevisst. Klima og ressursverdier får økt oppmerksomhet inn i hele produksjonen. Vi vil også se en økende interesse for det særpregede og lokale, fremfor det globale. En trend som styrker produkt og lokalproduksjon. Innen strikkefaget er for eksempel strikkebedriften Oleana⁵ et godt eksempel på dette.

3.3 Vg2 design og duodji

Duodjifagene er samiske håndverksfag. Duodji er et samlebegrep for ulike virksomheter som husflid, kunsthåndverk, sløyd og småindustri. Den er for mange samer en livsform. Duodji har først og fremst vært drevet for å lage praktiske gjenstander og klær til eget bruk, men også som estetisk utfoldelse, og som produksjon for byttehandel og salg. Duodji gjenspeiler samisk levemåte og samiske kulturtradisjoner⁶.

Duodjifaget er inndelt i 5 fag: horn-, bein- og metallduodjifaget, skinn- og pelsduodjifaget, tekstilduodjifaget, treduodjifaget og veve- og håndstrikkeduodjifaget. Duodjifagene er blant de minste fagene i utdanningsprogrammet for design og håndverk og er en del av de små og

³ <http://www.euhaircert.eu/>

⁴ Immateriell kulturarv i Norge. En utredning om UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2007 om vern av den immaterielle kulturarven http://kulturradet.no/vis-publikasjon/-/asset_publisher/N4dG/content/immateriell-kulturarv-i-norge

⁵ <http://www.oleana.no/Content.aspx?cc=6&lang=1>

⁶ Sitat: Samisk håndtverk, brosjyre, Duodjeinstitutt

verneverdige fagene. Kulturarven og den tradisjonelle kunnskapen som duodji representerer er beskyttet av UNESCO-konvensjoner.

Rekrutteringen til duodjifagene er for lav, og det er behov for tiltak for å rekruttere flere til faget. Elever på Vg1 må få bedre kjennskap til duodji og de ulike fagene på Vg3.

Samisk videregående skole i Kautokeino har en landsdekkende linje i duodji. For øvrig er det lite tilbud i duodji i de fylkeskommunale videregående skolene i landet. I og med at det er få elever som velger duodji, er det lett for at duodjil tilbudet legges ned i fylkene.

Sør- Trøndelag Fylkeskommune har tatt initiativ til, og arbeider med, et opplegg for å bedre tilbudet i duodjiundervisningen i det sørsamiske området. Tilsvarende bør gjøres i de andre fylkene med samisk befolkning.

Sametinget har etablert gode ordninger for duodjiopplæring og muligheten for å kunne drive en næring i fagene. Det gis et lønnstilskudd til bedrifter som tar i mot lærlinger i duodji, tilskuddet gis til 10 lærlinger og legger dermed til rette for opptak av 5 nye lærlinger årlig. Det gis også driftstilskudd til opplæringskontoret for reindrift og duodji i tillegg til næringsstøtte til håndverksutøvere.

Duodjifagene vil være godt egnet til å utvikle i et nordisk perspektiv. Det finnes gode duodjiundervisningsinstitusjoner i Anar og Jokkmokk i Sverige, der det årlig er flere studenter fra norsk side. Utfordringen er at det er forskjellige utdanningsystemer i de nordiske landene og det har vært vanskelig å få godkjent disse utdanningene i Norge.

FRDH ser, ut fra innspillene vi har fått fra de samiske miljøene, at et nordisk samarbeid, som ev- også kan inkludere Russland, om duodjiopplæringen er interessant. Her kan man også vurdere felles utvikling av læremidler og hvordan man kan løse utfordringene med ulike læreplaner og utdanningssystemer.

Duodji er et modningsfag og det vil være behov for ordninger for voksne elever/lærlinger.

3.3.1 Læremidler

Sametinget har ansvaret for læremidler til duodji. Det finnes lite læremidler som er utviklet spesielt for duodjifagene. Samisk vgs. i Kautokeino vil sette i gang prosjekt for å utvikle læremidler. FRDH ønsker en bedre kommunikasjon og samarbeid mellom utdanningsmyndighetene og Sametinget.

3.3.2 Endringsbehov

- Økt bruk av fagfolk i form av gjestelærere som formidler faget sitt.
- Rådgiverne i ungdomsskolen må skolerer til å kjenne utdanningsprogrammet godt og vite hvilke muligheter som ligger i det.
- Utdanning i duodji tatt i de nærliggende skoletilbudene på tvers av grensene bør få godkjennelse i Norge.

4 Endringsforslag

FRDH ønsker å styrke håndverkskompetansen i utdanningen. Rådet ønsker å stimulere til at utvikling av håndverksferdigheter får et større fokus i opplæringen, det er derfor stor enighet i rådet om forslagene som fremmes i kapittel 4.1, 4.2 og 4.3.

I kapittel 4.7 til 4.10 nevnes forslag som rådet arbeider med, som det antas at kan svare på noen av utfordringene i programmet, men som det foreløpig ikke er enighet om eller som rådet mener bør utredes ytterligere.

4.1 Endre navn til Håndverk og design

FRDH ønsker å endre navn på utdanningsprogrammet, fra design og håndverk til håndverk og design. Dette for å understreke at fagene i programmet i hovedsak er håndverksfag og at det er praktisk håndverkskompetanse som er programmets hovedfokus. Design er en viktig del av kunnskapen i fagene men «alle» kan ikke bli designere. Rådet ønsker også at denne endringen videreføres i de ulike programområdene, for eksempel *gullsmedhåndverk og design, tekstil og design, duodji og design* etc. Se vedlegg 4.

4.2 Endring i læreplan i felles programfag i Vg1

FRDH ønsker en gjennomgang av læreplan i felles programfag i Vg1. Lærefagene i utdanningsprogrammet er i utpreget grad håndverksfag, rådet ønsker derfor at læreplanen for programfagene i Vg1 setter større fokus på fag- og håndverkskompetanse gjennom praktisk utførelse. En håndverksutøver i fagene innen håndverk og design arbeider i stor grad med materialer, metoder, teknikker og verktøy som krever tilegnelse av ferdigheter gjennom øvelse. Denne øvelsen er viktig for gjennomføringen av utdannelsen.

Rådet ønsker at felles programfag i Vg1 struktureres i fire programfag. Eksempler på inndeling kan være som følger:

1. Produksjon, verktøy, maskiner og utstyr
2. Materiallære
3. Bransjelære og HMS
4. Produktutvikling og tegning

FRDH mener det er viktig at produksjonsfaget består av praktisk arbeid med verktøy og materialer som lærefagene bruker i sin produksjon og ønsker derfor å skille ut kompetansemål som omhandler produktutvikling, tegning og bransjelære.

I utformingen av kompetansemålene i læreplanen ønsker rådet at det vurderes å konkretisere hvilke materialer elevene skal arbeide med for på den måten å sikre at elever i Vg1 får variert erfaring. En slik konkretisering kan for eksempel være: *«lage enkle håndverksprodukter i tre, metall og tekstil»*

Rådet er av den oppfatning at enkelte kompetansemål i læreplanen på Vg1 har høyere krav enn på Vg3. Rådet ønsker at en læreplangruppe vurderer dette. Læreplanen for Vg1 har blant annet følgende mål: *«Utvikle ideer til produkter og tjenester som grunnlag for egen produksjon og entreprenørskap i tråd med yrkesmessige behov»*. FRDH er av den oppfatning at det er urealistisk at en elev uten, eller med et minimum, av kunnskap i både produksjonsmetoder /teknikker - og hva gjelder yrkesmessige behov, å kunne oppnå dette målet. Det samme gjelder målet: *«konkretisere og begrunne egen ide, egen arbeidsprosess og eget produkt i forhold til etiske og estetiske normer, bestillinger og økonomiske, materielle og tidsmessige rammer for arbeidet»*. Målet er stort og altfor sammensatt. Rådet anbefaler at dette målet deles opp og at målene generelt har en knappere språkform. For å sammenligne med Vg3 Interiør så er det der mål som *«innrede, møblere og style rom for ulike miljøer»* eller *«gjøre rede for og følge regelverk for helse, miljø og sikkerhet»* Dette er eksempler på konkrete og oversiktlige formuleringene.

FRDH foreslår også at ordet «norske» i læreplanen for Vg1, i formål for faget, tas ut av setningen *«Formålet med felles programfag er å gi elevene praktisk erfaring med produksjon og grunnleggende arbeid innen norske design- og håndverksyrker.»* FRDH ønsker å styrke den praktiske håndverkskompetansen og ønsker derfor å endre formålsetningen til *«Formålet med felles programfag er å gi elevene praktisk erfaring med produksjon og grunnleggende arbeid innen håndverksyrker og design.»*

4.3 Evaluering av læreplan i felles programfag i Vg1

FRDH foreslår at det iverksettes en undersøkelse av hvordan læreplanene i design og håndverk fungerer i praksis.

Vg1 design og håndverk har en læreplan som er vid og som skal forberede til mange lærefag. Rådet erfarer, på bakgrunn av fylkesbesøk og samtaler med lærere, at det er stor forskjell på opplæringstilbudet som gis og hva elevene faktisk lærer på Vg1. Det er få elever som får prøve seg på fag som møbelsnekker, tredreier, treskjærer, smed, gull-, sølvsmed, ur og instrumentmaker, båtbygger, børsemaker og orgelbygger. Dette fordi lærerne ikke har kompetanse om fagene eller fordi verksteder og utstyr ikke er tilgjengelig.

Vi opplever at elever i Vg1 i hovedsak får undervisning i tekstil, frihåndstegning, perspektivtegning, farge og form og noe materialkunnskap og kunnskaper om bruk av enkelte håndverktøy, spesielt innen tekstil. Det kan se ut til at elevene i hovedsak kun gis fordypning i fag som skolen selv har som tilbud på Vg2. Dette gjør det vanskelig for rekruttering til hele bredden av tilbudet i programområder på Vg2.

En kartlegging av situasjonen i utdanningsprogrammet vil være et nyttig redskap til å vurdere ulike tiltak for å motvirke den negative trenden med lave søkertall til programmet og til å styrke kvaliteten på opplæringen som gis.

4.4 Nordisk samarbeid i duodjifagene

Det er sametinget som har ansvaret for læreplaner og læremidler til Vg2 duodjifagene. Sametinget vil i nær fremtid gjennomgå læreplanene for fagene. Det burde være mulig å ta det nordiske samarbeidet mellom duodji utdanningsinstitusjonene inn i strukturen i Norge slik at utdanning ved en av de nordiske institusjonene vil gi studiestatus for elever på tvers over grensene.

Det er også behov for en gjennomgang av hva som finnes av læremidler for Vg2 design og duodji og hva behovet er.

4.5 Opprettelse av nye fag

FRDH er kjent med at det er et ønske å opprette et nytt fag med betegnelsen edelstenfatter som bygger på Vg2 Design og Gullsmedhåndverk. Rådet stiller seg positive til at det søkes om en slik endring i tilbudsstrukturen.

Det har også kommet inn forslag om å gjenopprette fag for innredning av skip og kjøretøy. Rådet avventer søknad.

4.6 Ikke fagspesifikke endringsforslag

4.6.1 Prøvenemnder

FRDH mener at det bør brukes mer ressurser på prøvenemdene. Når det gjelder småfag bør det være landsprøvenemder som er bredt faglig sammensatt. Det må være en fellesarena for prøvenemder, faglige møtearenaer på tvers av fylkene i de samme fagområdene for å kvalitetssikre at fagprøveavviklingen er lik over hele landet.

4.6.2 Klagenemnder

FRDH har tidligere sendt inn et innspill til Utdanningsdirektoratet og foreslått at det etableres faggrupper/klagenemndsgrupper innen tekstil, metall og tre. Det er en utfordring å finne nok personer i små fagmiljøer i tillegg til utfordringen ved at mange av de små fagene ikke har en organisasjon/ tariffpart som oppnevner representanter til klagenemnder. FRDH foreslår derfor at det oppnevnes klagenemnder innen tekstil, tre og metall og at det innehenes fagkompetanse i det enkelte tilfellet.

4.6.3 Tverrfaglige teoriprøver

Det bør være tverrfaglige eksamener både på Vg1-nivå og Vg2-nivå, fordi man i flere av fagene går ut i lære etter Vg1.

4.6.4 Programfaglærere

Rådet ønsker fylkesvise ordninger for skolering av programfaglærere. Lærerne må ha god kunnskap og erfaring fra yrkesgruppene innen utdanningsprogrammet.

4.6.5 Prosjekt til fordypning

Formålet med prosjekt til fordypning (PTF) er at elevene skal få mulighet til å prøve ut enkelte eller flere sider av lærefag innen relevante utdanningsprogram. Rådet erfarer at mange elever blir satt til skriftlige prosjektoppgaver i prosjekt til fordypning. Dette er en lite ressurskrevende løsning, men det styrker ikke elevens erfaring med håndverket og en reell arbeidssituasjon. Eks. på oppgavetekster som brukes i PTF innen design og håndverk kan være: Finn ut hvilken stilepoke som sammenfattes med årstallet 1880. Hvilke arbeidsoppgaver har man som blomsterdekoratør og er det enkelt å få jobb? Lag en beskrivelse på hvordan man lager et bad med forskrifter. Du skal starte bedrift og må finne ut av hvilke produkter som er populære, gjør en undersøkelse og lag rapport.

Rådet ønsker at skoler stimuleres til å få elever ut i bedrift.

4.6.6 Lærlingtilskuddet

Rådet ønsker at lærlingtilskuddet legges på linje med kostnadene for å ha en elev i skole et år (i dag er det en forskjell på ca. 40.000). Elevene i dag er mindre fagsterke og trenger mer oppfølging enn de gjorde før Kunnskapsløftet.

Rådet har påpekt behovet for å likestille lærlingtilskuddet uavhengig av alder i sin rapport 2008 – 2012, punkt 5.2 fra juni 2012. Lærlingtilskuddet bør være likt uavhengig av alder spesielt for de minste håndverksfagene som sliter med rekruttering.

4.6.7 Voksne lærlinger

Mulighetene for voksne lærlinger og elever som ikke er rettighets elever bør styrkes. Erfaringsmessig er det en del voksne som har annen videregående opplæring som viser interesse for håndverksfag. FRDH ønsker å fjerne begrepet «aldersbetinget opplæringsrett». Fagområdet har stor nedgang i antall søkere og vi ønsker å åpne opp for unge voksne/voksne som ønsker å utdanne seg i fagene som utdanningsprogrammet dekker. Vi er enige om at voksne, ikke bare rettighets elever må få komme inn på videregående skoler og utdanningsprogram. Dimensjonering på yrkesfagene baseres seg normalt på størrelsene på kullene, da er det i dag ikke plass til voksne søkere.

4.6.8 Fylkesvise sentre for veiledning og godkjenning av utenlandsk utdanning

Som nevnt i kapittel 3.2.6.2 ønsker rådet et senter for veiledning der utenlandske fagarbeidere/ufaglærte kan få godkjenning av sin utenlandske utdanning.

4.6.9 Opplæringskontorenes rolle

Opplæringskontorene har en sentral rolle i den videregående opplæringen. Opplæringskontorene er et samarbeidsorgan mellom bedrifter som sammen påtar seg opplæringsansvar for lærlinger. Opplæringen kan foregå i en eller flere av medlemsbedriftene. Opplæringskontorene er blant annet med på å synliggjøre fag og bedrifter for elever og skoler, formidle læreplasser og følge opp lærlinger i medlemsbedriftene. FRDH er kjent med at det pågår en utredning/ forskning på formidling til læreplasser og avventer funn fra denne undersøkelsen i 2014. Men, FRDH har fått tilbakemeldinger, gjennom egne undersøkelser i arbeidet med denne utviklingsredegjørelsen, om at spesielt større opplæringskontor som skal ivareta en bredde av fag og bedrifter kan bli bedre til å rekruttere elever til også de mindre håndverksfagene. Det er veldig viktig at alle som jobber på opplæringskontorene har god kunnskap om fagene de skal forvalte. De bør også få opplæring i og om håndverksfagene, både små og store.

FRDH mener at det bør tilbys forberedende undervisning til sentralt gitt skriftlig eksamen for praksiskandidater samt fastsettes teorikrav til fag- eller svenneprøven. Det er nærliggende å tenke at dette bør være en oppgave for fagopplæringsavdelingene i fylkene, ev. et samarbeid mellom flere fylker. Opplæringskontorene kan også spille en rolle i dette arbeidet. For flere yrkesfag ser vi at det blir en konkurransevridning og faglig forringelse, ved at det ikke stilles krav til fagutdanning. I neste omgang kan fravær av krav om fagutdanning føre til ytterligere mangel på lærebedrifter.

4.7 Utvidet opplæring i skole

Et endringsforslag rådet har vurdert, er å utvide Vg2 med ett år slik at det blir tre år opplæring i skole før 2 år i bedrift. Formålet med en slik endring er at elevene skal få med seg mer kunnskap og ferdigheter før de går ut i bedrift. Rådet får tilbakemeldinger fra bransjene om at lærlingene er for unge og kan for lite når de kommer ut i lære, rådet har vurdert strukturendringer på bakgrunn av dette. Se vedlegg 4.

I en 3+2 modell vil det kunne brukes tid på å etablere kontakt med bedrift, og også veksle mellom skole og bedrift i løpet av utdanningen. Mange av fagene i DH er krevende og elevene/lærlingene trenger derfor mer tid til å lære seg faget. FRDH mener at økt fleksibilitet vil kunne gi bedre faglig utbytte, sterkere lærlinger og bedre rekrutteringen til fagene.

Også bransjene melder at det er av interesse å se på strukturen. Et tredje år på skole er en mulighet, eller et tredje år i lære er en annen. Mer faglig fordyping før fag-/svenneprøve er et sterkt ønske.

Det vil måtte gjøres en grundig gjennomgang av hvilke fag eventuelle endringer skal gjelde.

4.8 Deling av Vg1 design og håndverk

Det har ved flere anledninger blitt diskutert om utdanningsprogrammet skal innholde alle fagene eller om man skal foreslå en deling. Dette bør utredes nærmere. FRDH foreslår at det tas med i oppfølgingen av Meld. St. 20 (2012-2013) og tiltaket knyttet til en gjennomgang av tilbudsstrukturen i den videregående opplæringen. Et forslag til inndeling kan være som følger:

1. skolefagene/ de store fagene i utdanningsprogrammet
2. de små håndverksfagene og særløpsfagene.

Et eget utdanningsløp for de små håndverksfagene og særløpsfagene kan for eksempel ivaretas ved statseide skoler, landslinjer eller regionale skoler og opplæringsarenaer.

Rådet har foreløpig ikke konkludert i denne saken, da det vil komme en bestilling fra KD angående en gjennomgang av alle små håndverksfag og særløpsfag ut fra Meld. St. 20 (2012-2013).

4.9 Deling av design og tekstil

Det har blitt foreslått å dele programområdet design og tekstil. Vi har observert at det blir mye fokus på kjole og drakt i Vg2, og er bekymret for at elevene ikke får godt nok innblikk i de reelle valgene etter Vg2 design og tekstil og at dette går utover de minste fagene. Bunadtilvirkerfaget er ikke spesielt godt ivaretatt i design og tekstil og interessen for faget uteblir. Gjennom skolebesøk har vi erfart at elevene ikke får tilstrekkelig mulighet til å prøve de ulike programfagene for å gjøre valget sitt. Det blir tilfeldig hva elevene får lære og hva lærerne gjør ut av prosjekt til fordypning blir veldig viktig. Her har lokale verksteder en del å tilby, men skolene har ikke prioritert å dekke kostnadene for verkstedenes bidrag til opplæring.

Tilbakemeldingene fra både lærere som underviser på design og tekstil, Kulturringen og flere bedrifter er at elevene har for liten faglig ballast når de går ut i lære. Lærebedrifter foretrekker voksne lærlinger som har kunnskap fra «annet sted» enn de to ordinære årene på skole.

Ulike former for organisering har blitt diskutert men rådet har foreløpig ikke konkludert i denne saken.

4.10 Læreplaner for Vg2

Det kan være aktuelt med en gjennomgang av enkelte av læreplanene for Vg2. Det gjelder blant annet gullsmedfaget, salmakerfaget og aktivitørfaget. For aktivitørfaget er det allerede utarbeidet et konkret forslag med begrunnelse, se vedlegg 5. Design og tekstil nevner også et ønske om endringer knyttet til programvare og muligheter innenfor vev, strikking og gradering.

For håndveverfaget er spesifiseringen av IKT i læreplanen god, problemet er heller en kunnskapsmangel hos skole/lærebedrift om hva som er tilgjengelig. Ut ifra erfaring med en ubestått fagprøve høsten 2013, der oppgaven var basert på trådstyringsvev hevdes det at det ikke er mangler i læreplanen, men manglende kompetanse hos opplæringsavdelingen i fylket og hos lærebedriften som er problemet.

Andre fag nevner at det kunne være aktuelt å få inn eller forsterke temaer om gründervirksomhet og innovasjon, bedriftslære, økonomi, markedsføring salg og kundebehandling i læreplanene for Vg2 og Vg3.

4.11 Eventuell nedleggelse av fag i utdanningsprogrammet

Det er bred enighet i FRDH om at det ikke er et ønske om å legge ned noen fag.

4.12 Andre endringsbehov

Det bør åpnes for flere kryssløp fra Vg1 ved for eksempel at Vg1 bygg og anlegg kan veksles over til design og trearbeid og motsatt fra design og håndverk til treteknikk.

5 Annet

5.1 Rekruttering

Norge har forpliktet seg til å ta vare på vår immaterielle kulturarv og norsk handverkskompetanse. Design og håndverksfag har store utfordringer med å rekruttere ungdom. FRDH mener at flere Vg2-tilbud i flere fylker vil kunne bedre søkningsprosessen til utdanningsprogrammet. I dag er Vg2-tilbudet meget smalt og ikke landsdelsdekkende. Her må det satses på flere områder og gjerne se flere kombinasjoner sammen.

Vi ser en tendens til at ungdommene ikke vil flytte på seg og at tilbud legges ned på grunn av for få søkere. Mulige tiltak kan være å se økonomien på tvers av fylkesgrenser, opprette flere landslinjer, knytte vertsfamilier til skolene (etter erfaringer fra Finnmark) etc.

5.2 Mesterbrev - fagskole

Etter fullført fag- eller svennebrev er det mange fagutdannede innen vårt utdanningsprogram som ønsker å etablere egen bedrift. I FRDHs dialogmøte om duodjifagene kom dette spesielt godt frem. Samtidig ser for eksempel en utfordring i at mange nyutdannende kan for lite om økonomi, regnskap og markedsføring når de etablerer eget verksted og bedrift. Samtidig er det flere fag som ikke ønsker å endre læreplanen på Vg2 og Vg3 for å inkludere dette, da det vil gå på bekostning av den nødvendige praktiske opplæringen i faget.

Et etterutdanningstilbud med et fagskoletilbud som for eksempel Mesterbrevutdanningen⁷ antar FRDH vil kunne sikre dette. Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører har et

⁷ <http://www.mesterbrev.no/xp/pub/hoved/hovedside> og <http://mesterfagskolen.no/>

fagskoletilbud i ledelse i håndverksfag som også kan gi mesterbrev⁸. I dag er ikke alle håndverksfagene i utdanningsprogrammet inkludert eller godkjent i mesterbrevordningen, bl.a. duodjifagene. Mesterbrevnemnda har signalisert at de ønsker å se på mulighetene for å åpne opp for flere fag, slik at flere kan ha dette som en karrierevei. FRDH vil derfor oppfordre Sametinget, bransjene og organisasjonene til å aktivt vurdere og foreslå egne fagområder inn i Mesterbrevordningen.

NHO håndverk foreslår for frisørfaget at det bør vurderes å gjeninnføre en spesifikk bransjelære både i Vg2 og Vg3. Elevene har i dag og etter gjennomørt Vg2 lite kunnskap om økonomiske og samfunnsmessige forhold knyttet til faget. Salg og markedsføring er også tema som andre bransjer har nevnt behov for å styrke opplæringen i.

5.3 Rådgivning og yrkesveiledning

Rådgivning og yrkesveiledning på skolene må bli langt bedre for å styrke søkningen til utdanningsprogrammet design og håndverk. Programmet utdanner personer innenfor kreative næringer, utvikler fingerferdighet og egne skapende evner og håndverksferdigheter. Dette er det behov for i samfunnet. Spørsmålet er også hvem som er rollemodeller for ungdom og hva de kjenner til av muligheter. Rådgiverne i skolene må få mer ressurser og utdanning/kursing i hvilke utviklings- og yrkesmuligheter som ligger i de ulike programområdene. Hva trenger samfunnet av yrkesgrupper og hvilke yrkesgrupper finnes må bli viktige saker som rådgiverne spesielt i ungdomskolene får opplæring i. Det er også helt nødvendig å ha oversikt over mulighetene som ligger etter videregående opplæring.

⁸ <http://www.vea-fs.no/no/studietilbud/fagskole/ledelse-i-handverksfag/>